

Załącznik 3. AUTOREFERAT

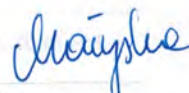
Imię i nazwisko: Aldona Monika Małyska

Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

- 2006 rok – Dyplom z wyróżnieniem doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki – stopień doktora nauk humanistycznych nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Społecznych i Sztuki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 21.06.2006 roku. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Poziom kultury pedagogicznej nauczycieli a wyzwalanie zachowań twórczych uczniów*. Promotor: prof. zw. dr hab. Józef Górniewicz. Recenzenci: prof. zw. dr hab. Stanisław Kawula (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) i dr hab. Krzysztof Szmidt (Uniwersytet Łódzki).
- 2001 rok – Dyplom ukończenia studiów wyższych magisterskich uzupełniających (2-letnich dziennych) na Wydziale Zarządzania i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – uzyskanie tytułu magistra administracji. Promotorem pracy magisterskiej był prof. zw. dr hab. Stanisław Pikulski.
- 2000 rok – Dyplom ukończenia studiów wyższych magisterskich (5-letnich dziennych) na Wydziale Pedagogiki i Wychowania Artystycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie – uzyskanie tytułu magistra pedagogiki w zakresie pedagogiki społecznej. Promotorem pracy magisterskiej był prof. dr hab. Wiesław Ciczkowski.
- 1999 rok – Dyplom ukończenia studiów wyższych zawodowych (3-letnich dziennych) na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie – uzyskanie tytułu licencjata na kierunku administracja. Promotor: dr Kazimiera Atamańczuk.

Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie:
 - ✓ od 30.12.2004 do 31.06.2005. – instruktor w Katedrze UNESCO UWM w Olsztynie
 - ✓ od 01.01.2006 do 30.09.2006. – specjalista w Katedrze Pedagogiki Ogólnej UWM w Olsztynie
 - ✓ od 01.10.2006 do 31.09.2012. – adiunkt w Katedrze Pedagogiki Ogólnej UWM w Olsztynie
 - ✓ od 01.10.2012 do aktualnie – adiunkt w Katedrze Teorii Wychowania UWM w Olsztynie
- Dodatkowe zatrudnienie:
 - ✓ od 01.10.2012 do 30.06.2013. – Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Wydział Nauk Humanistyczno-Społecznych w Olsztynie – adiunkt (II etat)
 - ✓ od 30.06.2012 do 02.09.2012. – Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku – godziny zlecane
 - ✓ od 01.10.2003 do 30.06.2005. – Olsztyńska Szkoła Wyższa im. J. Rusieckiego w Olsztynie – godziny zlecane
 - ✓ od 01.10.2006 do 30.06.2011. – Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP w Olsztynie – godziny zlecane

Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art.16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.)

Tytuł osiągnięcia naukowego:

Kreatywność w późnej dorosłości – narracje seniorów, Olsztyn 2019, ISBN 978-83-8100-182-3, ss. 311.

Autor/tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

Aldona Małyńska, *Kreatywność w późnej dorosłości – narracje seniorów*, Olsztyn 2019, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, ISBN 978-83-8100-182-3, ss. 311.

Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Monografia stanowiąca podstawę ubiegania się o wszczęcie postępowania habilitacyjnego jest efektem pogłębionej analizy literatury naukowej oraz badań empirycznych przeprowadzonych na gruncie nauk pedagogicznych, przede wszystkim zaś pedagogiki starości oraz pedagogiki twórczości. W opracowaniu podjęta została problematyka twórczego zaangażowania seniorów. Zmierzano do poznania jego istoty i znaczenia nadawanego mu przez badanych. Ujęcie takie wpisuje się w zyskujący coraz większe znaczenie pogląd o możliwościach rozwoju potencjału człowieka na każdym etapie jego życia, w tym także w okresie późnej dorosłości. Przy czym przyjmuje się, że dla poczucia satysfakcji człowieka również w tym ostatnim okresie życia kluczowe jest znaczenie jakie nadaje on swojej aktywności niezależnie od jej charakteru. Chodzi zatem o to, że abstrahując od zewnętrznych kryteriów oceny działania człowieka w wielu wymiarach jego życia, najistotniejsze jest to w jaki sposób on sam tę aktywność i jej efekty wartościuje.

Kluczowe dla przedstawionych w pracy analiz były dwie kategorie pojęciowe, a mianowicie: kreatywność (w ramach opracowania odniesiona przede wszystkim do twórczości codziennej, amatorskiej) oraz późna dorosłość (w pracy zamiennie stosowana z pojęciem starość). Próbę ich wyjaśnienia podjęto w ramach dwóch rozdziałów teoretycznych książki. W oparciu o założenia modelu pozytywnego starzenia się w prezentowanej pracy przyjęto, że ważnym warunkiem osiągnięcia tego stanu optymalnego jest aktywność jednostki, realizowana w wielu zakresach. Natomiast szczególnym rodzajem działania rozwojowego jest to, które dokonuje się na gruncie twórczości codziennej, realizowanej w oparciu o cechę kreatywności. W celu usytuowania podejmowanych rozważań na tle teoretycznym w ramach rozdziału pierwszego zreferowano najbardziej popularne teorie i koncepcje twórczości, opisano wymiary czteroaspektowego paradygmatu twórczości, zwrócono uwagę na indywidualne i społeczne zyski płynące z realizacji potencjału twórczego jednostki.

Podstawowym warunkiem twórczości jest zawarta w tytule książki *kreatywność*, rozumiana jako indywidualna cecha charakteru człowieka, pozwalająca mu na ekspresję posiadanych pragnień i talentów, dokonywanie nowych i wartościowych zmian w sobie, swoim życiu, a także otoczeniu¹. Jest ona zaczynem działań twórczych, ich warunkiem, także w twórczości i dzięki twórczości może się ona przejawiać. Działania twórcze polegają na powoływaniu do życia zupełnie nowych rzeczy, albo nietypowym łączeniu informacji pochodzących z wcześniejszych doświadczeń, istotna rola przypada tutaj wyobraźni i myślowej syntezie, duże znaczenie ma także swoboda i niezależność podmiotu. Aktywność tego typu

¹ K.J. Szmidt, *ABC kreatywności*, Warszawa 2010.

wypełniają kolejne próby osiągnięcia postawionego przez jednostkę celu², bywa, że dokonywane na tej drodze wybory są błędne³, próby powtarzane są wielokrotnie, a rozwiązania zmieniane. Działaniu temu towarzyszy automodelowanie, jak również organizowanie własnych potrzeb, zachowań i doświadczeń wokół wartości i wymagań typowych dla danej dziedziny twórczości⁴. Twórczość to także efekty tej aktywności, mowa wówczas o dorobku twórczym pewnego artysty, naukowca, czy wynalazcy⁵. Twórczość w każdym przypadku jest inna, bo taka musi być, ze względu na swoją specyfikę. Jest ona procesem, czyli ciągiem zdarzeń, sytuacji, wzajemnie na siebie oddziałujących ogniw. Zaznaczyć trzeba, że jej przebieg jest często pełen sprzeczności, wymaga uważności, wręcz ciągłej gotowości do pracy nad sobą, czyli zdobywania wiedzy, umiejętności oraz rozwijania kompetencji osobistych. Wszystkie one są potrzebne do tego, by przetworzyć „starą” twórczość w „nową”⁶. W literaturze przedmiotu spotkać można rozróżnienie twórczości wybitnej oraz codziennej. Wynika z tego, że podczas analizy procesu twórczego uwzględnia się rozmaite jego przejawy, a więc nie tylko te, które dokonują się w wąskim, elitarnym świecie wybitnych twórców. Przyjmuje się jednocześnie egalitaryzm twórczości i zakłada jej dostępność dla znacznie większego grona osób. Oznacza to, że twórczy w różnym stopniu oraz wymiarze może być każdy człowiek, jeśli tylko jego działanie wykracza poza prostą recepcję, jest użyteczne i wartościowe⁷. Nie oznacza to jednak, że każdy będzie twórczy. Człowiek jest twórczy wtedy, gdy przyjmuje postawę czynną, ma aktywny stosunek do rzeczywistości i w tym działaniu jest autonomiczny⁸. Podejście twórcze człowieka może ujawniać się w wymiarze praktycznym, albo czysto duchowym⁹, w każdym czasie i w niemal każdej dziedzinie jego życia. Wymienić tutaj można zarówno działalność artystyczną, naukową, literacką, polityczną, jak i wychowawczą, ale także zabawę, czy nieformalne zachowanie towarzyskie¹⁰. Działanie takie ma w sobie pewną swoistość. A mianowicie dzięki niemu człowiek (twórca) może doświadczać wiele radości twórczej, ale jednocześnie charakter podejmowanej aktywności narażać go może na cierpienie i ból związany z obojętnością społeczną, krytyką otoczenia¹¹ a nawet brakiem zadowolenia z samego siebie. Twórczość jest zjawiskiem o znaczeniu indywidualnym, ustalającym jakość życia jednostki a jednocześnie takim, które wyznaczone jest społecznie i społecznie znaczące.

Twórczości można przypisywać wiele walorów, a mianowicie dzięki niej dokonuje się zarówno ciągłość, jak i zmiana w zasobie kulturowym, można dzięki niej dostąpić poczucia samorealizacji, za jej sprawą można podlegać terapii, można jej również przypisać znaczenie prewencyjne, kompensacyjne, czy integrujące, gdy w działaniach twórczych człowiek doznaje poczucia wspólnoty¹², swego rodzaju „plemiennego włączenia”. Nie są to zapewne wszystkie z funkcji jakie w życiu człowieka, czy całych społeczności odgrywać może twórczość, jednak one wydają się najistotniejsze.

Perspektywa osób w późnej dorosłości w kontekście podejmowanego tematu wydaje się przynajmniej w dwójnasób znacząca, bo oto zaprezentować oni mogą swoją aktualną aktywność twórczą, zaś z drugiej strony odnieść swoje działania do przeszłości, usytuować na tle własnej biografii, wyodrębnić i wskazać zdarzenia ważne dla rozwoju swego potencjału. Rozwój kreatywności na przestrzeni życia, a zwłaszcza w okresie późnej dorosłości podlega wpływom

² E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2001, s. 47-50; Szmidt K.J., *Pedagogika twórczości*, Gdańsk 2007, s. 106-110.

³ S. Popek, *Człowiek jako jednostka twórcza*, Lublin 2001, s. 7.

⁴ M. Stasiakiewicz, *Twórczość i interakcja*, Poznań 1999, s. 68-69.

⁵ E. Nęcka, dz. cyt., s. 11-12.

⁶ M. Stasiakiewicz, dz. cyt., s. 68-69.

⁷ W. Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć. Sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*, Warszawa 1975, s. 302.

⁸ R. Schulz, *Twórczość – społeczne aspekty zjawiska*, Warszawa 1990, s. 19.

⁹ Z. Cackowski, *Człowiek jako podmiot działania praktycznego i poznawczego*, Warszawa 1979, s. 29-31.

¹⁰ K. Robinson, *Oblicza umysłu. Ucząc się kreatywności*, Kraków 2010, s. 148; Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 414; Stróżewski W., *Dialektyka twórczości*, Kraków 1983, s. 12.

¹¹ K. Lasocińska, *Badania biograficzne twórców. Rola twórczości w kształtowaniu życia*, [w:] *Metody pedagogicznych badań nad twórczością. Teoria i empiria*, (red.) K.J. Szmidt, Łódź 2009, s. 106-119.

¹² K. Robinson, *Uchwycić żywioł. O tym jak znalezienie pasji zmienia wszystko*, Kraków 2012.

wielu czynników. Nie dokonuje się on liniowo, wiele w nim zastoju, zrywów i zmian, chwil zwątpienia i powrotów do wcześniej rozpoczętych działań. Niesie to często ze sobą liczne koszty emocjonalne, jednak doznawane zyski pozwalają bilansować twórczość pozytywnie. Aktywność twórcza przynosi człowiekowi poczucie kompetencji, pobudza rozwój umiejętności i zainteresowań, wzmacnia motywację do działania oraz poszerza horyzonty myślowe, nadaje sens ludzkiej egzystencji. A wartości te tak często w życiu człowieka, zwłaszcza starszego zostają wystawione na próbę.

W rozdziale drugim zaprezentowano charakterystykę ludzkiej starości, z uwzględnieniem wybranych jej aspektów. Późną dorosłość przedstawiono tutaj jako kolejny etap w życiu człowieka, posiadający swoją specyfikę. Analiza literatury przedmiotu ujawnia brak możliwości wskazania dokładnego, czy inaczej obiektywnego progu starości. Zwykle jej początki wiąże się z wiekiem chronologicznym na przykład 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Trzeba jednak zauważyć, że zabieg taki jest czysto umowny, wpisuje się w koncepcje stanowiące podstawę systemu gwarancji społecznych. Starość poprzedzona jest procesem starzenia się, jest jego efektem. Z kolei starzenie się jest ciągiem zdarzeń w prawidłowym rozwoju osobniczym. Polega ono na zmianach morfologicznych i czynnościowych zachodzących wraz z wiekiem, a prowadzących do stopniowego ograniczenia możliwości adaptacyjnych organizmu¹³. Co ważne jego przebieg jest mocno zindywidualizowany i zależy zarówno od czynnika genetycznego, jak i otoczenia, w którym organizm żyje¹⁴. A zatem starość każdy przeżywa inaczej¹⁵, poza tym funkcjonowanie człowieka w starości jest różne ze względu na jej etap. Wśród osób w tzw. późnej dorosłości¹⁶ wyróżnia się dwie zasadnicze grupy tj. młodszych starszych (60-75 lat) i starszych starszych (po 75 roku życia). W tej drugiej grupie wyodrębnia się jeszcze starość: zaawansowaną (wiek 75-89 lat) i późną, czy inaczej długowieczną (po 90 roku życia). Nawiązując do psychospołecznej teorii rozwoju Erika H. Eriksona¹⁷, a także do propozycji jej uzupełnienia¹⁸ przyjmuje się, że człowiek podobnie jak na wcześniejszych etapach życia, także w okresie starości ma określone zadania do wypełnienia, jednak ich natura jest odmienna w zależności od stadium starości. Zatem młodszy starszy (tj. 60-75 lat) tj. osoby dopiero wkraczające w okres późnej dorosłości cechują się zwykle innymi potrzebami, inne są także ich możliwości. Są oni zazwyczaj sprawni, a po przejściu na emeryturę dysponują czasem, który mogą zagospodarować według swego uznania. Jednak emerytura rozpoczynająca, niejako formalnie otwierająca okres senioralny przez osoby starsze może być postrzegana z różnych perspektyw. Dla niektórych jest to wielka strata, inni widzą przede wszystkim związane z nią korzyści, a jeszcze inni traktują ją jako sytuację kryzysową. Jeżeli chodzi o zyski najczęściej wskazywane jest oswobodzenie się z obowiązków i obciążeń. Sytuacja ta wymaga jednak znalezienia i akceptacji aktywności, pasji, słowem czegoś, co nie powoli emerytowi się nudzić. Musi to być rzecz, działalność naprawdę ważna, wypełniająca czas, interesująca i dająca radość, bo – jak zauważa Olga Czerniawska – w starości nie warto już zajmować się byle czym¹⁹. Zatem wyzwaniem tego czasu jest konieczność dokonania wyboru pomiędzy zaangażowaniem a rezygnacją. Beata Bugajska zaznacza, że pojęcie zaangażowania może ale nie musi przejawiać się w różnych formach aktywności. Nie są to więc pojęcia równoznaczne. W niektórych nawet przypadkach zaangażowanie może przejawiać się w pewnych formach pasywności, bez straty dla osoby starszej. Zaangażowanie może koncentrować się na jednym ważnym dla jednostki

¹³ J. Piotrowski, *Miejsce człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie*, Warszawa 1973.

¹⁴ Z. Szarota, *Spółeczno-demograficzne aspekty starzenia się społeczeństwa*, [w:] R.J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Warszawa 2013, s. 12.

¹⁵ O. Czerniawska, *Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, [w:] *Gerontologia. Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, (red.) E. Woźnicka, Łódź 2002.

¹⁶ M. Straś-Romanowska, *Późna dorosłość*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka. Podręcznik akademicki*, (red.) J. Trempała, Warszawa 2014.

¹⁷ E.H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 2000.

¹⁸ E.H. Erikson, J.M. Erikson, *Dopełniony cykl życia*, Gliwice 2012; Bugajska B., *Dziwota faza w cyklu życia – propozycja poszerzenia teorii psychospołecznego rozwoju E.H. Eriksona*, „Exlibris. Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015, nr 1(9), s. 28-33.

¹⁹ O. Czerniawska, *Nowe drogi w andragogice i gerontologii*, Łódź 2011, s. 153.

celu, albo dotyczyć wielu, może nawiązywać do wcześniej tworzonych rzeczy i idei, i kontynuować je, albo odnosić się do zupełnie nowych form. Przeciwnieństwem zaangażowania jest rezygnacja, która polega na tym, że jednostka nie podejmuje nowych działań, nie kontynuuje też starych, a ponadto wyraża przekonanie o bezsensowności jakichkolwiek działań na rzecz swego rozwoju²⁰. Z kolei seniorzy z grupy starszej i najstarszej (powyżej 75 roku życia) w poprzedzającym okresie uporządkowali już większość swoich spraw, ustalił się też ich nowy styl życia. Obecnie w ich otoczeniu następuje kurczenie się grupy znajomych, przyjaciół, bywa także, że umiera współmałżonek. W miarę upływu lat daje o sobie znać pogorszenie stanu zdrowia i nasilenie coraz liczniejszych dolegliwości. Pojawia się także zależność od opiekunów²¹. Sytuacja ta ponownie stawia człowieka starego w obliczu wielu wyzwań, ale są one odmienne od tych, które cechowały czas poprzedzający, lecz równie ważne dla spełnienia się istoty jego człowieczeństwa. To właśnie teraz dokonać się może pozytywne rozstrzygnięcie konfliktu na linii *integracja* kontra *rozpacz*. W tym ostatnim okresie życia jednostka niejako „dojrzewa do śmierci”, osiąga wewnętrzną jedność i akceptuje własny los. Jednak ta forma rozwoju, choć może stać się udziałem każdego, to jednak wykorzystywana jest tylko przez niektórych. Zwykle korzystają z niej ci ludzie, którzy w ciągu swego życia byli zaangażowani w realizowanie wartości wyższych²².

Zaprezentowana praca ma charakter empiryczny, dlatego w rozdziale opisującym koncepcję badań własnych scharakteryzowano podstawy przyjętej problematyki i metody badawczej. Celem zaprezentowanych badań było poznanie subiektywnego oglądu kilkorga seniorów dotyczącego kształtowania się ich pasji twórczej, jej przejawów w wymiarze amatorskim. Przedstawione dążenia oraz swoisty charakter przedmiotu badań zadecydowały o wyborze metody narracyjnej zrealizowanej w podejściu (auto)biograficznym. Chodziło o to, by przejawy kreatywności osób badanych usytuować na tle historii ich życia, z uwzględnieniem szeregu bardziej i mniej ważnych wydarzeń i wpływów innych ludzi. Przyjęcie takiej perspektywy, nie zamyka opowiadania (auto)biograficznego w określonej tematyce i kręgu zagadnień. W ujęciu biograficznym twórczość odnosi się do całego życia jednostki, do codziennych sytuacji i działań osób zajmujących się szeroko rozumianą twórczością²³. Zatem chodziło o poznanie opowieści seniorów o drogach, jakimi podążał proces rozwoju ich potencjału twórczego a także jakie znaczenie nadają oni tego rodzaju aktywności. Nie chodziło tutaj o opisanie obiektywnego wymiaru ich działań, a raczej o poznanie indywidualnych doświadczeń badanych osób i związanych z nimi przeżyć, nadawanych interpretacji. Zastosowana metoda badawcza i zgromadzony materiał badawczy pozwoliły na rozpoznanie doświadczeń badanych osób aktywizujących się na różnych płaszczyznach, a mianowicie artystycznej (malarstwo, poezja, rękodzieło), społecznej, pisarskiej i publicystycznej (regionalistyka) oraz konstruktorskiej (modelarstwo samolotowe, elektroakustyka). W tej części opisano również przebieg zrealizowanych badań i etapy analizy uzyskanych wyników oraz przedstawiono sylwetki uczestniczących w nich narratorów.

Zebrane opowieści poddano analizie, a następnie ich opis wkomponowano w punkty wyznaczone przyjętą problematyką badawczą. W związku z tym wyeksponowano zagadnienia takie jak: wydarzenia ważne z perspektywy historycznej oraz osobistej narratora; osoby znaczące dla rozwoju jego talentu i zamiłowań; ujawnienie się i przebieg rozwoju pasji, których realizacja ma miejsce w okresie senioralnym; subiektywnie dokonana ocena zasobów własnych ważnych dla realizowanych działań twórczych; znaczenie otoczenia z jego wspierającym, bądź przeciwnie hamującym wpływem. Przedstawiony tekst zbudowany został z „przeplatających

²⁰ B. Bugajska *Dziewiąta faza w cyklu życia – propozycja poszerzenia teorii psychospołecznego rozwoju E.H. Eriksona*, dz. cyt., s. 28-33.

²¹ J. Janiszewska-Rain, *Okres późnej dorosłości. Jak rozpoznawać potencjał ludzi w podeszłym wieku?* [w:] *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, (red.) A.I. Brzezińska, Gdańsk 2005, s. 595-611.

²² M. Straś-Romanowska, *Gerotranscendencja*, [w:] *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności*, (red.) A.A. Zych, Katowice 2017, t. 1, s. 568.

²³ K. Lasocińska, dz. cyt., s. 106-119.

się” perspektyw badanego i badacza, w sąsiedztwie opowieści narratorów i prezentowanych przez nich interpretacji umieszczone zostały interpretacje i refleksje autorki.

Znaczenie wyników badań

Choć, zarówno starość jak i twórczość są przedmiotem licznie podejmowanych dociekań, to trzeba przyznać, że wciąż stosunkowo niewiele można spotkać analiz, zwłaszcza bazujących na wynikach badań empirycznych osadzonych w ujęciu jakościowym, łączących te dwie kategorie. Częściej przeprowadza się sondaże opinii różnych grup wiekowych na temat potencjału starości, analizuje działanie i ofertę instytucji w zakresie organizowania przedsięwzięć artystycznych, czy szerzej twórczych, natomiast rzadziej poznaje się optykę ich uczestników. Pozwala to uznać zaprezentowane w niniejszej książce wyniki badań za przydatne nie tylko w wymiarze poznawczym, ale również praktycznym.

Wydaje się, że za wartość niniejszej pracy uznać można ukazanie potencjału, jaki tkwi w okresie późnej dorosłości. Bohaterami są tutaj seniorzy aktywni, pełni pasji i pomysłów na przyszłość. Ich opowieści pozwalają dostrzec liczne różnice w ich biografiach, a także oczekiwaniach, pozwalają także zidentyfikować niemało podobieństw. Choć życie każdego z badanych przebiegało swoim własnym torem, indywidualną drogą, a dziedziny amatorskiego zaangażowania twórczego były różne, to jednak udało się zaobserwować zbieżne znaczenia nadawane własnej aktywności. Przejawiało się to zarówno w prezentowanych przez seniorów interpretacjach wydarzeń tzw. zwrotnych i wpływów osób znaczących. W ich opowieściach o życiu znalazły się doniesienia o dwóch formach autokreacji, zarówno intencjonalnej, jak i spontanicznej. Przy czym bez wątpienia znacznie większe znaczenie miało to celowe i świadome wpływanie przez jednostkę na własną drogę życiową i rozwój²⁴, co czyniło ją „kowalem własnego losu”. Badani funkcjonujący na poziomie twórczości codziennej, wskazywali, że podejmowana przez nich aktywność przyczynia się do poprawy jakości ich życia i zmniejszenia monotonii²⁵, ożywia ich społecznie i przynosi poczucie samorealizacji.

Podejmowana przez badanych twórczość amatorska, czy inaczej codzienna usytuowana została na tle i w powiązaniu z różnymi przywoływanymi przez nich wspomnieniami, interpretacjami zdobytych doświadczeń, czy wpływów spotkanych osób. Przyniosło to opowieści o biegu ich życia, jego jaśniejszych i ciemniejszych chwilach, niektórym z uczestników pozwoliło przypomnieć sobie znaczące, choć zapomniane zdarzenia, a także uzmysłowić znaczenie własnej pracy twórczej. Z kolei inni znakomicie zdawali sobie sprawę z jej wagi, czemu też dawali wyraz w swoich opowieściach. Z badań wyłonił się barwny obraz biografii seniorów. Trzeba jednak przyznać, że pomimo różnic w przebiegu życia, odmiennych okoliczności odnajdywania pasji, dzięki której możliwe stało się ujawnienie kreatywności, badani w każdym przypadku zapewniali o nadawaniu jej dużego znaczenia. Amatorska aktywność twórcza, którą zwykle rozpoczynali już na wcześniejszych etapach życia, a która jest wciąż kontynuowana, w czasie emerytury zyskała inny, wydaje się pełniejszy wymiar. Opowiadając o swojej aktywności narratorzy czynili to z wielkim zaangażowaniem, swoją pracę twórczą prezentowali jako znaczącą część swego życia, z dumą rozprawiali o odniesionych sukcesach i co ważne stawiali sobie kolejne wyzwania. Kreśląc obraz swoich działań zaznaczali przede wszystkim walor realizowania swojego potencjału, natomiast rzadziej wspominali o integracji z innymi entuzjastami oraz terapeutycznej mocy aktywności twórczej. Można zatem przyjąć, że pasja twórcza, o której zgodzili się opowiadać seniorzy jest ważną wartością w ich życiu, oddziałująca na ich poczucie własnej wartości i zarazem sprzyjająca dalszemu rozwojowi.

Wyraźnie zaznacza się tutaj zaangażowanie, na które zwraca uwagę Bugajska. W przypadku narratorów wyznacza ono ich codzienność. Badani formułują też wizję swojego dalszego rozwoju, oczekiwania wobec swojej pracy twórczej. Wciąż tworzą nowe dzieła: piszą

²⁴ Z. Pietrasiński, *Rozwój człowieka dorosłego*, Warszawa 1990, s. 137-146.

²⁵ Tenże, *Ekspansja pięknych umysłów. Nowy renesans i ożywcza autokreacja*, Warszawa 2008.

wiersze, malują obrazy, stawiają sobie nowe zadania do realizacji. Właściwie tylko najstarszy z narratorów nie tworzy wizji perspektywicznych, a raczej wspomina o potrzebie przekazania swojego dorobku komuś, kto będzie potrafił go wykorzystać. A zatem on także ma plany, które pozwolą przetrwać temu, co sam wytworzył, tyle, że skoncentrowane są one na poszukiwaniu kontynuatora. Ryzyko braku „spadkobiercy” napawa go niepokojem, stąd ufność w ujawnienie podobnych pasji przez wnuka. Zresztą badani wiążą duże nadzieje z faktem, że mają wpływ na kształtowanie postaw przyjmowanych przez wnuków. W tych najmłodszych członkach rodziny dostrzegają też potencjalnych odbiorców, uczniów i kontynuatorów swoich prac. Chętnie przekazują im swoją wiedzę i umiejętności, poświęcają wiele czasu, ale także angażują w swoje działania i zainteresowania.

Badani zwykle ujawniają kilka, nawet różnych pasji, z tym, że nie każda z nich jest realizowana z równą mocą i oddaniem. Zazwyczaj jedna z nich jest dominująca. W niektórych opowieściach dostrzec można stopniowe dojrzewanie w ramach wybranej dziedziny, w innych natomiast zaznacza się poszukiwanie, próbowanie wielu alternatyw, a nawet zmiany, czy naprzemienne wybory²⁶. Generalnie jednak narratorzy wierni są swoim najwcześniej objawionym upodobaniom. Nic nie wskazuje także na to, by na tym etapie życia planowali w tym zakresie jakieś znaczące zmiany. Ich aktywność jest raczej skanalizowana, przemyślana, wolna od przymusu zewnętrznego i powodowana wewnętrzną potrzebą. I jako taka wydaje się im konieczna. Narratorzy zapewniają wręcz o braku możliwości wyobrażenia sobie swojego życia bez tych zajęć, bez tego zaangażowania, czy po prostu bez tej części siebie.

Zasadnicza amatorska aktywność pasjonacka narratorów „obudowana” jest jeszcze innymi skłonnościami. Do takich zaliczyć można samouctwo²⁷, kolekcjonerstwo, podróże oraz uczestnictwo w szeroko pojmowanej kulturze²⁸. Badani ujawniają dużą atencję wobec sztuki i jej wytworów. Regularnie uczestniczą w bardziej i mniej popularnych wydarzeniach kulturalnych. Spotkanie z dziełami uznanych mistrzów, ale też mniej znanych artystów w niektórych przypadkach pozwoliło na dojrzewanie pasji i ułatwiło podjęcie decyzji o wyborze tej dziedziny twórczości. Sztuka to także obszar, na którym spotykają swoje „bratnie dusze”, to temat do rozmów, okazja do wzruszeń, a także poszukiwania artystycznych wyzwań. Swoim zamiłowaniem do wartości artystycznych zarażają innych, chętnie przekazują informacje na ten temat otoczeniu, zwłaszcza zaś swoim znajomym. Doceniają i szanują pracę innych twórców, w szczególności profesjonalistów, od których mogą się wiele nauczyć, ale także innych amatorów, nawet tych reprezentujących odmienne dziedziny.

Warto zaznaczyć, że wszystkim narratorom towarzyszy afirmacja życia, ma ona na tę chwilę przebieg znacznie bardziej stonowany, dostosowany do społecznych wymagań związanych z wiekiem i jego możliwościami. Przyjąć można, że formą tej afirmacji, ale także jej przyczyną jest aktywność twórcza, hobbystyczna, pasjonacka. Daje zauważyć się także duża otwartość na problemy społeczne, relacje międzyludzkie, nie tylko w rodzinie, ale także w szerszym wymiarze społecznym. Słowem, osoby te choć posiadają życie uregulowane, ich świat jest raczej bezpieczny, wzbogacony amatorską aktywnością twórczą, to jednak interesują się innymi ludźmi, ich losem, skłonne są do niesienia pomocy, angażują się w działania społeczne. Dla niektórych z nich podstawą jest ujawniana i czynnie realizowana aktywność hobbystyczna.

O życiodajnej mocy pasji twórczej wydaje się świadczyć stosunek badanych zarówno do siebie, jak i do otoczenia. Osoby te są pogodne, otwarte, z dumą prezentują swój dorobek i śmiało stawiają oczekiwania wobec własnego rozwoju. Wydaje się także, że ludzie ci są przygotowani do starości, nie czynią z niej tabu, nie wstydzą się jej, dostrzegają jej radości, ale także troski. Jednak w zdecydowanie większym stopniu eksponują pozytyw. Zapewne

²⁶ D. Jankowski, *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Toruń 1999, s. 82 i nast.

²⁷ D. Jankowski, dz. cyt.

²⁸ Tamże.

doznają także trudności, jednak o nich nie mówią, a jeśli nawet je sygnalizują, to podają równocześnie sposób na ich rozwiązanie. Twórcze działania nie są dla nich ucieczką, aby je podejmować potrzebują dobrego samopoczucia. Mają też przekonanie, że twórczość jest czymś, co ich dodatnio wyróżnia. Nie czują się dziwakami (w negatywnym tego słowa znaczeniu), choć bywa, że inni nie rozumieją ich twórczości. Stawiają wymagania zarówno otoczeniu, jak i wobec samych siebie formułują wizje rozwojowe. Są wśród nich osoby zadowolone z dotychczasowych osiągnięć, jak i te, które są przekonane, że wciąż nie zrobiły dostatecznie dużo, że stać je na więcej, że ich największe dzieło dopiero powstanie.

Trudno powiedzieć, czy główną przyczyną poczucia satysfakcji z życia, o której mówią badani w wieku senioralnym jest realizowanie się ich kreatywności. Bez wątpienia cecha ta rozwija się właśnie dlatego, że o nią zabiegają. Ponadto aktywność twórcza stanowi ważną część ich życia, dodaje im żywotności, niesie szansę realizowania potrzeby aktywności (w szerokim wymiarze), daje też poczucie znaczenia i zaspokaja potrzebę generatywności. Pozwala również na integrację z innymi. Wydaje się, że badanym można przypisać tę szczególną kompetencję biograficzną, o której wspominał Pietrasiński, a która wyrasta ze znajomości samego siebie, i którą wyjaśniał jako współtworzenie przez jednostkę własnego życia i rozwoju oraz wspomaganie rozwoju innych. Składa się na nią zarówno stosowana wiedza, jak i przymioty myślenia. Sprzyja ona zwiększeniu szans na osiągnięcie lub utrzymanie określonej jakości życia. Wyraża się w samodzielnych sądach, lecz także w poszukiwaniu rady i pomocy u innych. Podstawowe składniki kompetencji biograficznej to: wiedza autokreacyjna i myślenie biograficzne – podporządkowane problematyce kierowania życiem i rozwojem. Na wspomnianą tutaj wiedzę autokreacyjną badanych składają się zgromadzone w ciągu dotychczasowego życia, pozyskiwane na różnych jego etapach informacje od osób znaczących, doświadczenia życiowe, doznawane trudności ale także starania własne jednostki.

Odnosząc powyższe ustalenia do koncepcji CEG (*critical educational gerontology*) wskazać można, że zaprezentowane tu przypadki wpisują się w tezę o większym zaangażowaniu i aktywizacji w różnych zakresach (w tym edukacyjnym, czy kulturalnym, także twórczym) seniorów lepiej wykształconych, o dobrej sytuacji społeczno-materiałnej, cieszących się dobrym stanem zdrowia, o skryształizowanych zainteresowaniach i ukształtowanej motywacji²⁹. Nie jest to jednak w ich przypadku efekt wyłącznie „napotkania” interesujących ofert, a raczej konsekwencja poszukiwań rozwiniętych już na wcześniejszych etapach życia. Osoby te nie tylko otwierają się na skierowane do nich propozycje (np. w ramach UTW), ale także rozwijają swoje zainteresowania w nurcie nieformalnym, w tym autoedukacyjnym. Przedstawione przypadki i historie ich życia stanowią mogą przykład skutecznie realizowanych dróg rozwoju w późnej dorosłości. Badani bez wątpienia spełniają zadania dedykowane osobom trzeciego i czwartego wieku, tj. ujawniają wolę dzielenia się swoją wiedzą i umiejętnościami z młodszymi, doceniają innych ludzi, nie ustają w samorozwoju, realizują swoje kompetencje decyzyjne, społeczne i autokreacyjne³⁰. Osoby te są aktywne, zaangażowane i dobrze zorientowane w zakresie skierowanych do nich ofert, są także konstruktywnie krytyczne wobec tych propozycji i wybierają tylko te, które ich zdaniem są interesujące. Jednak w ich wypowiedziach daje zauważyć się oczekiwanie na wsparcie (zwłaszcza organizacyjne) w zakresie „spotkania” z ludźmi gotowymi do odbioru ich dzieł. Wobec tego, można tutaj wskazać na potrzebę organizowania przedsięwzięć o charakterze międzypokoleniowym (najlepiej warsztatowych), skierowanych do zróżnicowanych wiekowo grup, podejmujących wspólne działania w oparciu o posiadane zasoby i zainteresowania. Pozwoli to w większym stopniu zaspokoić potrzebę społecznego istnienia, a także prestiżu i uznania u seniorów oraz uczenia się w starości, zaś

²⁹ M. Malec-Rawiński, *Znaczenie krytycznej gerontologii edukacyjnej dla badań i praktyki*, „Rocznik Andragogiczny” 2013, nr 20, s. 178.

³⁰ Z. Szarota, *Społeczno-demograficzne aspekty starzenia się społeczeństwa*, [w:] R.J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, dz. cyt., s. 12.

w przypadku innych grup wiekowych wpisze się w nurt edukacji przez starość³¹, której efektów nie sposób przecenić.

Możliwość wykorzystania wyników badań

Analiza uzyskanych wyników badań zawarta w przedstawionej do oceny publikacji stanowi przyczynek dotychczasowych rozważań i studiów naukowych podejmujących problematykę rozwoju człowieka w późnej dorosłości. Prezentowana monografia zawiera przegląd dotychczasowej wiedzy na temat specyfiki procesu starzenia się i starości, indywidualnej i społecznej percepcji tego zjawiska, odnosi się do szeroko pojmowanej aktywności i zaangażowania jako warunku pomyślnego starzenia się. Na który składa się osiągnięcie poczucia samorealizacji i integracji wewnętrznej. Szczególne znaczenie zostało tutaj przypisane swego rodzaju „kreatywnemu potencjałowi” ostatniego – ale przecież w wielu przypadkach trwającego nawet dwie, czy trzy dekady – etapu życia. Zaprezentowane historie życia badanych seniorów, a zwłaszcza podejmowane przez nich działania wpisują się w nurt całościowego uczenia się oraz autoedukacji, stanowiących podstawę autokreacji. Wydaje się, że uzyskany materiał badawczy uzupełnia dotychczasowy stan wiedzy, wzbogaca ją o analizy twórczości codziennej człowieka osadzone w nurcie jakościowym. Nie oznacza to, że wcześniej takie prace nie były podejmowane, jednak wówczas analizowano przede wszystkim życiorysy wybitnych twórców, dokonywano pomiaru tendencji twórczych za pomocą wystandaryzowanych narzędzi badawczych, albo zainteresowania, czy pasje twórcze rozważano niejako przy okazji, podczas analizy innych zagadnień problemowych np. ofert instytucji kulturalno-oświatowych, czy wpływu miejsca zamieszkania na aktywność kulturalną emerytów. Niniejszy projekt badawczy skoncentrowany był na poznaniu amatorskiej aktywności twórczej badanych osób i znaczenia jakie oni jej przypisują.

Zakładam, że istnieje możliwość wykorzystania przedstawionych wyników badań w co najmniej kilku zakresach, a mianowicie:

- Poszerzenia pola dyskusji oraz badań empirycznych na temat potencjału starości.
- W zakresie organizowania procesu edukacji dla starości, czyli przygotowania i zawodowego doskonalenia kadr do pracy z seniorami.
- Ustalenia te mogą zostać wykorzystane także w planowaniu i wdrażaniu instytucjonalnych działań na rzecz seniorów trzeciego i czwartego wieku (w ramach edukacji w starości) oraz integracji międzypokoleniowej (w tym edukacji do starości i przez starość).
- Wydaje się, że zaprezentowane treści mogą zainteresować także samych seniorów. Być może niektórzy z nich, dotychczas bierni, obudzą w sobie odwagę, do realizowania zapomnianych, bądź wstrzymywanych zainteresowań, a może dopiero teraz zdecydują się je odnaleźć, a dzięki swojemu zaangażowaniu dotrą do innych przedstawicieli swego „twórczego plemienia”, co sprzyjać będzie ich integracji społecznej.

Krytyczna analiza uzyskanych wyników badań stawia ich autora w powinności wskazania wynikających z nich ograniczeń, ale także otwierających się pól dla dalszych eksploracji badawczych i działań praktycznych. Choć przyjąć można, że realizacja zalecenia dotyczącego pomnażania posiadanych zasobów jest możliwa w przypadku każdego człowieka, to jednak rozwój twórczy dotyczy stosunkowo niewielu. Przedstawieni tutaj narratorzy dają najlepsze świadectwo spełnienia obietnicy integracji wewnętrznej i satysfakcji w związku z amatorską aktywnością twórczą. Jednak nieustannie otwarta pozostaje kwestia aktywizacji grup seniorów, którzy są marginalizowani, albo wycofani ze względu na niższy poziom

³¹ Taż, *Uczenie się starości*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 1, s. 24.

wykształcenia, uzyskiwanie niewielkich dochodów (bywa, że doświadczający ubóstwa), choroby i niepełnosprawność, zamieszkiwanie terenów stwarzających małe szanse na rozwój ich pasji. Osoby te w wielu przypadkach potrzebują zupełnie innej oferty i wsparcia, niż to, które kierowane jest do aktywnych już osób w podeszłym wieku. Inne bywają ich potrzeby i oczekiwania, choć z badań Zofii Szaroty wynika, że w grupie osób o niższym poziomie wykształcenia potrzeba aktywności kulturalnej, społecznej i edukacyjnej także bywa żywa³² i na nią trzeba starać się odpowiedzieć. W innych przypadkach można podejmować trud rozbudzenia, czy przebudzenia dążeń wyższego rzędu. Naturalnie równocześnie powinno podejmować się działania na rzecz zaspokojenia potrzeb bytowych oraz w zakresie bezpieczeństwa zdrowotnego. To jednak wymaga działań na poziomie krajowej polityki społecznej i zdrowotnej. Natomiast pedagodzy-praktycy mogą działać w terenie. Co prawda problematyczne okazać się może dotarcie do tych osób. Jednak pewnym rozwiązaniem wydaje się tworzenie ofert animacyjnych wpisujących się w aktywizowanie społeczności lokalnych. Propozycje takie mogą być prezentowane i realizowane w ramach domów kultury, wspólnot duszpasterskich, czy w ośrodkach zdrowia, ośrodkach wsparcia dziennego. Są to instytucje stosunkowo najbardziej egalitarne, w których wiele spośród tych osób jest często obecnych. Zwiększa to prawdopodobieństwo upowszechnienia tworzonych przez nie ofert. Jednak odrębną kwestią jest opracowanie takich propozycji, zwłaszcza w oparciu o rozpoznane zapotrzebowanie. Pewnym rozwiązaniem w zakresie kontaktu z osobami starszymi wymagającymi wsparcia mogą być senioralne punkty konsultacyjne (o szerokiej ofercie oddziaływań). Za zasadnością takich działań przemawiać może także to, że skutecznie realizowana pasja przynosi człowiekowi poczucie sensu życia, tym samym daje mu szansę na lepsze samopoczucie, mobilizuje do troski o własne życie, często przyczynia się do utrzymania zdrowia, wspiera efekty terapii. Formułowanie takich postulatów nie oznacza braku działań w tym zakresie. A raczej ma na celu podkreślenie zobowiązania społeczeństwa do podejmowania działania na rzecz wszystkich grup wiekowych³³.

W prezentowanej do oceny książce „spotykają” się dwa kluczowe zagadnienia, a mianowicie: kreatywność oraz późna dorosłość. Pierwsza z kategorii została rozpoznana przeze mnie już wcześniej dzięki studiom z zakresu literatury przedmiotu oraz badaniom empirycznym osadzonym w paradygmacie pozytywistycznym, zrealizowanym w ramach przygotowania dysertacji doktorskiej. Poniżej zaprezentowane zostały publikacje nawiązujące do rozprawy doktorskiej, której treść została opublikowana w książce pt.

Aldona Małyńska, *Nauczyciel – uczeń. W poszukiwaniu kreatywności w szkole*, Olsztyn 2010, ISBN 978-83-61605-72-0, ss. 183.

Problematyka twórczości była przeze mnie podejmowana i rozważana także w innych publikacjach oraz w ramach wystąpień konferencyjnych. Wśród opracowań nawiązujących do rozprawy doktorskiej wymienić można:

Aldona Knapik, *Studenci o innowacjach pedagogicznych – raport z badań*, [w:] *Edukacja. Szkoła. Nauczyciele. Promowanie rozwoju ucznia*, (red.) J. Kuźma, J. Morbitzer, Kraków 2005, ISBN 978-83-72713-38-3, s. 87-98.

Aldona Knapik, *Twórczość pedagogiczna wskaźnikiem rozwoju kultury pedagogicznej nauczyciela*, [w:] *Futurologia pedagogiczna. Niekonwencjonalne sposoby rozwiązywania konwencjonalnych problemów w edukacji*, (red.) E. Gawęł-Luty, M. Szczepańska, Słupsk 2005, ISBN 978-83-74670-90-8, s. 175-190.

³² Taż, *Powszednia aktywność wiejskich seniorów*, „Pedagogika Społeczna” 2018, nr 3(69), s. 236.

³³ M. Formosa, *Responding to the Active Ageing Index: Innovations in Active Aging Policies in Malta*, <http://malta.academia.edu/MarvinFormosa> (pobrano w dniu: 18.03.2019).

Aldona Knapik, *Stymulatory rozwoju twórczości w szkole*, [w:] *Edukacja wobec tożsamości społecznej*, (red.) E. Gaweł-Luty, J. Kojkoł, Gdańsk 2008, ISBN 978-83-7134-272-1, s. 177-190.

Aldona Małyska, *Kultura pedagogiczna nauczyciela – raport z badań*, [w:] *Nauczyciel wobec szans i zagrożeń edukacyjnych XXI wieku*, (red.) Aneta Rogalska-Marasińska, Kraków 2009, Tom II, ISBN 978-83-73089-334, s. 69-86.

Aldona Małyska, *Twórczy uczeń – uczeń idealny. Nauczycielski szkic do portretu*, [w:] *Zdolności i twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji*, (red.) J. Łaszczyk, M. Jabłonowska, Warszawa 2009, ISBN 978-83-929503-0-1, s. 197-204.

Ponadto wygłoszone podczas konferencji naukowych referaty:

- Aldona Małyska, *Nauczyciel i jego kultura pedagogiczna – raport z badań*, przedstawiony na I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Nauczyciel wobec szans i zagrożeń edukacyjnych XXI wieku*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 19-20.11.2007.
- Aldona Małyska, *Twórczy uczeń – uczeń idealny. Nauczycielski szkic do portretu*, zaprezentowany podczas Konferencji naukowej nt. *Zdolności i twórczość jako perspektywa współczesnej edukacji*, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 09.09.2009.

W wyniku dalszego zgłębiania problematyki twórczości uczestniczyłam w kilku innych projektach badawczych, zaplanowanych i zrealizowanych samodzielnie oraz wspólnie z innymi badaczami. Te eksploracje poświęcone były ustosunkowaniu nauczycieli różnych poziomów kształcenia wobec pracy z uczniem zdolnym i twórczym. W ich efekcie powstały następujące opracowania oraz wystąpienie konferencyjne:

Aldona Małyska, Małgorzata Stańczak, Paweł Piotrowski, *Teachers about Gifted Students – Survey in Polish Schools* „European Scientific Journal” April 2014, Vol. 10, No. 10, ISSN 1857-7881, s. 175-190.

Aldona Małyska, *Dziecko twórcze w szkole. Nauczyciele o sposobach rozpoznawania i rozwijania potencjału twórczego ucznia*, [w:] *Funkcjonowanie dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych w wybranych środowiskach i sposoby jego wspierania*, (red.) A. Prusik, L. Kabzińska, Olsztyn 2015, ISBN 978-83-87867-99-7, s. 159-186.

Aldona Małyska, *O twórczości i jej znaczeniu w życiu człowieka*, [w:] *Podmioty w systemie szkolnictwa wyższego. Przyczynki do pedagogiki szkoły wyższej*, (red.) P. Piotrowski, J. Górniewicz, M. Warmiński, Olsztyn 2016, ISBN 978-83-63911-25-5, s. 55-84.

- VI Ogólnopolska Konferencja Metodyczno-Naukowa nt. *Teoretyczne i praktyczne aspekty edukacji uczniów zdolnych*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika i Gimnazjum Akademickie, Toruń 15-16.10.2010; Tytuł wystąpienia: *Uczelnia wyższa – szkołą twórczego rozwoju studentów. Raport z badań*.

Publikacje i działania nawiązujące do problematyki podjętej w przedstawionej do oceny książce

Moje zainteresowanie problematyką kreatywności seniorów zrodziło się w toku licznych spotkań ze słuchaczami uniwersytetów i akademii trzeciego wieku zlokalizowanych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. W ciągu kilku lat wygłosiłam wykłady na temat: budowania relacji międzypokoleniowych oraz twórczości i pasji człowieka w UTW w Elblągu, Iławie, Olsztynie, Pasłęku, Morągu, Lidzbarku Warmińskim, Nowym Mieście Lubawskim, Działdowie i Kętrzynie. Niektóre spośród tych miejsc odwiedziłam kilkakrotnie, z wieloma słuchaczami uniwersytetów trzeciego wieku nawiązałam trwałe, przyjacielskie relacje. Z grupy tej rekrutowali się także w późniejszym okresie narratorzy uczestniczący w prezentowanych w książce badaniach. Moje spotkania z problematyką starości miały miejsce również w ramach Uniwersytetu Międzypokoleniowego przy Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu

Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, którego byłam współzałożycielem oraz w którym przez kilka lat pełniłam funkcję sekretarza i koordynatora spotkań międzypokoleniowych, a także trzykrotnie współorganizowałam konferencję naukową z cyklu „Starzenie się i późna dorosłość w dyskursie międzypokoleniowym”. Terenem działań na rzecz osób starszych i wspólnie z nimi były również przedsięwzięcia organizowane z członkami Koła Naukowego Geragogów (którego przez rok byłam opiekunem) oraz kierownictwem Dziennego Domu Pomocy Społecznej dla Osób Chorych na Cukrzycę w Olsztynie. Koordynowałam także międzypokoleniowe spotkania podopiecznych tej placówki z uczniami Niepublicznej Szkoły Podstawowej „Akademia Prymusa” w Olsztynie.

Co prawda cechy sprzyjające twórczości zazwyczaj przypisuje się ludziom młodym. Jednak zmieniający się obraz życia ludzkiego, zwłaszcza jego ostatniego etapu tj. starości rozpoczynającej się umownie od chwili przejścia na emeryturę, pociąga za sobą modyfikację w zakresie oczekiwań formułowanych względem tego etapu życia. Wczesna starość to czas wyboru pomiędzy zaangażowaniem, czy wycofaniem. Interesujące jest tutaj to, na ile dokonywany w tym zakresie wybór jest faktycznie efektem własnej decyzji jednostki, na ile zaś powodowany jest wpływem społecznym. Rozważania na ten temat podjęte zostały w ramach artykułu pt.

Aldona Małyska, *Wykluczenie, wycofanie czy współistnienie? O miejscu starości we współczesnym świecie*, opublikowanym w „Edukacji Dorosłych” w 2012 roku, nr 1, ISSN 1230-929X, s. 53-61.

Z kolei problematyka możliwości twórczego działania człowieka w podeszłym wieku, rozpatrywana w kontekście jego szans życiowych i jakości życia została przedstawiona w publikacji:

Aldona Małyska, *Twórcza jesień życia*, zawartej w zbiorze pod redakcją Józefa Górniewicza i Marcina Warmińskiego pt. *Pobrzeża badań pedagogicznych. Dwudziestolecie katedry UNESCO UWM* wydanej w Olsztynie w 2014 roku (ISBN 978-83-63911-10-2, s. 13-33).

O pasji twórczej, a ściślej o tym, co może ona dać człowiekowi na emeryturze opowiada tekst pt.

Aldona Małyska, *Pasja w życiu seniora* zawarty w wydanym w 2017 roku tomie pt. *Starość – jej potencjał, trudy i wyzwania* pod moją redakcją (Olsztyn 2017, ISBN 978-83-63911-35-5, ss. 235).

Znaczenie tych zagadnień starałam się także podkreślić podczas wystąpień na konferencjach naukowych:

- Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. *Szanse życiowe i jakość życia współczesnych rodzin*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 12-13.05.2011; Tytuł wystąpienia: *Czy polscy seniorzy są (mogą być) kreatywni?*
- IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu *Starzenie się i późna dorosłość w dyskursie międzypokoleniowym*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 21.04.2017; Tytuł wystąpienia: *Pasja w życiu człowieka starszego*.

W przygotowanych opracowaniach podjęłam także próbę określenia podobieństw i różnic w pokoleniowym odbiorze twórczości. Celem tak postawionego problemu było wskazanie płaszczyzny możliwego porozumienia pomiędzy przedstawicielami różnych grup wiekowych, na płaszczyźnie działań twórczych. Wyniki sondaży przeprowadzonych wśród młodzieży gimnazjalnej oraz słuchaczy UTW zaprezentowane zostały w artykule pt.

Aldona Małyska, *Percepcja twórczości w ujęciu pokoleniowym. Młodzież gimnazjalna oraz słuchacze UTW o twórczości i przejawach kreatywności seniorów* w „Warmińsko-Mazurskim Kwartalniku Naukowym” 2016, nr 2(18), ISSN 2084-1140, s. 53-72.

Aktywność seniorów, której przypisuje się znaczenie dla pomyślnego starzenia się realizowana może być na wielu polach. Przykładem jednego z nich może być uczestnictwo w przedsięwzięciach edukacyjnych, do których można zaliczyć np. uniwersytety trzeciego wieku. Problematyce tego zaangażowania oraz wynikającym z niego korzyściom poświęcone są dwa kolejne teksty:

Aldona Małyska, *Uniwersytety Trzeciego Wieku w systemie edukacji całościowej*, [w:] *Temporalne aspekty problematyki szkolnictwa wyższego*, (red.) P. Piotrowski, Olsztyn 2017, ISBN 978-83-63911-31-7, s. 99-119.

Aldona Małyska, *Wybrane działania na rzecz osób starszych i integracji międzypokoleniowej w regionie*, [w:] *Problemy edukacji szkolnej i pozaszkolnej w regionie. Na przykładzie Warmii i Mazur*, (red.) J. Górniewicz, M. Stańczak, U. Pulińska, Olsztyn 2017, ISBN 978-83-63911-33-1, s. 85-108.

Potencjał seniorów ma również swój wymiar relacyjny. Znaczenie najstarszych członków społeczeństwa, nie tylko na gruncie rodziny, ale także szerszych społeczności wskazuje na ich rolę w dialogu międzypokoleniowym. Należy jednak zaznaczyć, że kwestia ta może być rozumiana jako zobowiązanie przedstawicieli różnych pokoleń względem siebie, a także jako możliwość oddziaływania najstarszych członków społeczeństwa na młodszych. Kwestie te rozważane były w tekstach:

Aldona Małyska, *Integracja pokoleń – o znaczeniu inicjatyw propagujących spotkania międzypokoleniowe*, [w:] *Pobrzeżne problemy współczesnej pedagogiki*, (red.) J. Górniewicz, A. Małyska, Olsztyn 2015, ISBN 978-83-63911-14-0, s. 51-77.

Aldona Małyska, *Międzypokoleniowy przekaz wartości*, [w:] *Problemy i obszary badań pedagogicznych. Inspiracje – Poszukiwania – Odczytania*, (red.) A. Małyska, J. Górniewicz, M. Warmiński, Olsztyn 2016, ISBN 978-83-63911-21-8, s. 81-100.

Aldona Małyska, *Seniorzy nauczycielami patriotyzmu*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2017, nr 9(17), ISSN 2080-6604, s. 163-180.

Aldona Małyska, *Spotkania międzypokoleniowe wychowujące do starości*, [w:] *Zeszyty Naukowe Centrum Badań Społecznych*, zeszyt 11, (red.) J. Górniewicz, Olsztyn 2018, ISBN 978-83-63911-41-6, s. 55-74.

Problemy społecznego postrzegania osób starszych, ich potencjału i potrzeb oraz ustosunkowania do starości rozważone zostały w oparciu o wyniki badań sondażowych i przedstawione w tekstach:

Aldona Małyska, *Człowiek stary i jego świat w percepcji młodzieży studenckiej*, [w:] *Walidacja a system szkolnictwa wyższego. Stare problemy w nowych aranżacjach słownych i aksjologii*, (red.) J. Górniewicz, Olsztyn 2015, ISBN 978-83-63911-13-3, s. 113-129.

Aldona Małyska, *Młodzież gimnazjalna wobec osób starszych – komunikat z badań*, [w:] *Starość – poznać, przeżyć, zrozumieć*, (red.) M. Halicka, J. Halicki, E. Kramkowska, Białystok 2016, ISBN 978-83-7431-506-7, s. 141-166.

Problematyka ta podejmowana była także w ramach wystąpień konferencyjnych prezentowanych podczas:

- II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z cyklu *Starzenie się i późna dorosłość w dyskursie międzypokoleniowym*, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 29.04.2015; Tytuł wystąpienia: *Społeczna percepcja starości*.
- I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z cyklu „Sens i bezsens starości” pt. *Niepełnosprawność i starość w wymiarze poznawania, przeżywania i percepcji społecznej*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok-Supraśl 14.05.2015 – 16.05.2015; Tytuł wystąpienia: *Młodzież gimnazjalna wobec starzenia się i starości*.
- III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z cyklu *Starzenie się i późna dorosłość w dyskursie międzypokoleniowym* Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 22.04.2016; Tytuł wystąpienia: *Młodzież studencka wobec starzenia się i starości*.
- IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z cyklu „Praca socjalna w teorii i działaniu” pt. *Wsparcie seniora w środowisku* Uniwersytet Papieski im. Jana Pawła II, Kraków 26 – 27.09.2017; Tytuł wystąpienia: *Uniwersytet Międzypokoleniowy przy Wydziale Nauk Społecznych UWM w Olsztynie jako przykład dobrych praktyk w zakresie integracji pokoleń* (współautor: U. Pulińska)
- V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej z cyklu *Starzenie się i późna dorosłość w dyskursie międzypokoleniowym. Aspekty transkulturowe*, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 20.04.2018; Tytuł wystąpienia: *Wyznawane wartości w ujęciu pokoleniowym i międzypokoleniowym*.

Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Poza problematyką twórczości i starości, w grupie moich zainteresowań badawczych znalazły się także wybrane zagadnienia związane z: funkcjonowaniem szkolnictwa wyższego oraz zawodowego, rolą ojca i przemianami zachodzącymi w jej realizacji a także problemami patologii społecznych (zwłaszcza uzależnienia od alkoholu).

Prace teoretyczne i badawcze dotyczące niektórych wymiarów funkcjonowania szkoły wyższej, ze szczególnym uwzględnieniem studentów

Problematyka szkoły wyższej i jej uczestników, w tym studentów i doktorantów podejmowana była przeze mnie w ramach kilku projektów badawczych, z których niektóre – finansowane były ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz budżetu państwa – prowadzone były wspólnie z zespołem, natomiast inne dotyczyły samodzielnie realizowanych działań.

Zaangażowanie w dwa poniżej wskazane projekty badawcze przyczyniło się przede wszystkim do rozwoju moich kompetencji warsztatowych, ale zaowocowało także szeregiem publikacji.

Kreowanie wysoko kwalifikowanych kadr gospodarki regionu – stypendia doktoranckie Z/2.28/II/2.6/00008/05; członek zespołu badawczego; Czas realizacji projektu 01.10.2005. – 30.06.2006.

Celem badań zrealizowanych w ramach wyżej wskazanego projektu było rozpoznanie potrzeb społecznych i możliwości ich zaspokojenia, w zakresie przygotowania wysoko kwalifikowanych kadr naukowych w regionie warmińsko-mazurskim. Problematyka badań zogniskowana była w trzech zakresach: oferty ośrodków badawczych w poszczególnych dyscyplinach naukowych w zakresie przygotowania specjalistów ze stopniem naukowym doktora, opinie przedstawicieli gospodarki oraz kultury i instytucji społecznych regionu o potrzebach na świadczenie usług przez osoby ze stopniem doktora oraz opinie uczestników

i absolwentów studiów doktoranckich na temat przebytej przez nich drogi przygotowania do wykonywania zadań wymagających wysokich kwalifikacji³⁴.

Kolejny projekt badawczy pn.

Transfer wiedzy pomostem do innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej regionu – stypendia doktoranckie Z/2.28/II/2.6/00015/06; członek zespołu badawczego; Czas realizacji projektu 01.01.2007. – 30.08.2007.

Zmierzał w kierunku dokonania wszechstronnej diagnozy stopnia wykorzystania potencjału naukowego specjalistów ze stopniem doktora w instytucjach i przedsiębiorstwach Warmii i Mazur³⁵. Uzyskane wyniki badań zostały opracowane przez zespół badawczy i opublikowane w raporcie pod redakcją Józefa Górniewicza, Moniki Maciejewskiej i Henryka Mizerka. Analiza wyników badań zrealizowanych w ramach przydzielonego mi zadania badawczego, została zaprezentowana w dwóch rozdziałach zawartych w wyżej wymienionej publikacji:

Aldona Małyska, Andrzej Lis-Kujawski, *Doktor jako praktyk*, [w:] *Między adaptacją a innowacyjnością. Możliwości wykorzystania potencjału naukowego specjalistów ze stopniem doktora w instytucjach i przedsiębiorstwach Warmii i Mazur*, (red.) J. Górniewicz, M. Maciejewska, H. Mizerek, Olsztyn 2007, ISBN 978-83-60839-11-9, s. 57-74.

Aldona Małyska, *Kompetencje zawodowe i predyspozycje osobowe specjalistów ze stopniem naukowym doktora*, [w:] *Między adaptacją a innowacyjnością. Możliwości wykorzystania potencjału naukowego specjalistów ze stopniem doktora w instytucjach i przedsiębiorstwach Warmii i Mazur*, (red.) J. Górniewicz, M. Maciejewska, H. Mizerek, Olsztyn 2007, ISBN 978-83-60839-11-9, s. 109-124.

Inne publikacje należące do wyróżnionego obszaru to:

Artykuł podejmujący zagadnienie społeczno-kulturowych uwarunkowań sprzyjających skutecznej realizacji zdolności i potrzeb studentów:

Aldona Małyska, *Czy szkoła wyższa sprzyja rozwojowi potencjału twórczego studentów?* „Roczniki Naukowe WSliE TWP” Seria A, Nauki Społeczne, Olsztyn 2010, nr 1-2, ISSN 2083-1072, s. 87-104.

Opracowania wyników kilku badań sondażowych dotyczących ujawnianych przez studentów różnych kierunków studiów preferencji w zakresie wartości, przedstawione zostały w poniższych tekstach:

Aldona Małyska, *Wartości młodzieży akademickiej z kierunków pedagogicznych – raport z badań*, [w:] *Prace naukowe Centrum Badań Społecznych UWM*, (red.) J. Górniewicz, zeszyt 1, Olsztyn 2010, ISBN 978-83-932718-0-1, s. 125-141.

Aldona Małyska, *Wartości preferowane przez studentów wybranych kierunków studiów – analiza porównawcza*, [w:] *Podmioty wyższej edukacji w perspektywie przemian*, (red.) J. Górniewicz, Olsztyn 2012, zeszyt 3, ISBN 978-83-63911-00-3, s. 91-106.

Aldona Małyska, Małgorzata Dankowska-Kosman, *Studenci o tym co ważne i społecznie pożądane*, [w:] *Wychowanie jednostki i wspólnoty do życia wartościowego*, (red.) A. Jakubowicz-Bryx, J. Nowak, H. Solarczyk-Szwec, Toruń 2016, Tom 2, ISBN 978-83-231-3619-4, s. 199-220.

³⁴ J. Górniewicz, *Założenia badawcze projektu*, [w:] *Oferta edukacyjna studiów doktoranckich a zapotrzebowanie na wysoko kwalifikowaną kadrę w różnych sektorach gospodarki*, (red.) J. Górniewicz, M. Maciejewska, H. Mizerek, Olsztyn 2006, s. 17 i nast.

³⁵ H. Mizerek, *Założenia metodologiczne projektu*, [w:] *Między adaptacją a innowacyjnością. Możliwości wykorzystania potencjału naukowego specjalistów ze stopniem doktora w instytucjach i przedsiębiorstwach Warmii i Mazur*, (red.) J. Górniewicz, M. Maciejewska, H. Mizerek, Olsztyn 2007, s. 13.

Aldona Małyska, Małgorzata Dankowska-Kosman, *Hiszpańscy studenci wobec wartości – raport z badań*, [w:] *Codziennosc edukacyjna – retrospektywa i nowe wyzwania*, (red.) J. Górniewicz, U. Pulińska, M. Stańczak, Olsztyn 2016, ISBN 978-83-63911-27-0, s. 117-140.

Aldona Małyska, *Studenci pedagogiki o patriotyzmie*, [w:] *Szkolnictwo wyższe wczoraj i dziś. Wybrane zagadnienia*, (red.) J. Górniewicz, M. Warmiński, Olsztyn 2017, ISBN 978-83-63911-32-4, s. 67-93.

W dwóch kolejnych opracowaniach zaprezentowane zostały rozważania nad formułowanymi przez młodzież studencką oczekiwaniami w odniesieniu do roli nauczyciela akademickiego, a także aktywności społecznej wyznaczonej nowymi warunkami społeczno-gospodarczymi. W tekstach przedstawiono wyniki badań własnych przeprowadzonych wśród studentów.

Aldona Małyska, Marcin Warmiński, *Nauczyciel akademicki – uczony, badacz, wychowawca*, [w:] *Przestrzenie badań edukacyjnych – egzemplifikacje*, (red.) J. Górniewicz, zeszyt 2, Olsztyn 2012, ISBN 978-83-932718-1-8, s. 130-150.

Aldona Małyska, *Współczesny społecznik oczyma studenta pedagogiki*, [w:] *Prace Naukowe Centrum Badań Społecznych UWM, Przestrzenie badań edukacyjnych – egzemplifikacje*, (red.) J. Górniewicz, zeszyt 2, Olsztyn 2012, ISBN 978-83-932718-1-8, s. 151-172.

Uzupełnieniem powyższego szkicu była analiza samoopisu dokonanego przez studentów kierunku pedagogicznego jednej z niepaństwowych szkół wyższych w Olsztynie w zakresie aktywności społecznej i zaangażowania w wolontariat:

Aldona Małyska, Henryka Kołaszewska, Iwona Łagodzińska, *Studenci WSiE TWP w Olsztynie o aktywności społecznej i wolontariacie. Raport z badań*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” 2012, nr 3, ISSN 2084-1140, s. 163-182.

W kręgu moich zainteresowań poznawczych znalazły się jeszcze kwestie: karier zawodowych absolwentów uczelni, opinii studentów na temat kształcenia realizowanego na niższych szczeblach edukacyjnych oraz oczekiwań wobec studiów i przyszłej pracy zawodowej.

Aldona Małyska, Marcin Warmiński, *Losy zawodowe absolwentów szkoły wyższej*, [w:] *Między ideałem a codziennością. Wybrane współczesne konteksty szkolnictwa wyższego*, (red.) J. Górniewicz, Olsztyn 2012, ISBN 978-83-932718-7-0, s. 145-161.

Aldona Małyska, *„Kopiuj-wklej” czyli o zjawisku plagiatowania wśród studentów*, [w:] *Szkolnictwo wyższe – przekroje współczesnych problemów*, (red.) J. Górniewicz, P. Piotrowski, M. Warmiński, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-63911-08-9, s. 129-144.

Małgorzata Dankowska-Kosman, Aldona Małyska, *Szkoła w opinii hiszpańskiej młodzieży studenckiej*, „Ruch Pedagogiczny” 2016, nr 2, ISSN 04834992, s. 65-76.

Aldona Małyska, Urszula Pulińska, *Studenci pedagogiki o wyborze kierunku, oczekiwaniami wobec studiów i przyszłej pracy*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2018, nr 4, ISSN 1507-6563, s. 114-124.

Małgorzata Dankowska-Kosman, Iwona Staszkievicz-Grabarczyk, Aldona Małyska, *Doświadczenia szkolne w retrospekcji studentów*, „Studia z Teorii Wychowania” 2018, nr 4(25), Tom IX, ISSN 2083-0998, s. 175-194.

Rezultaty przeprowadzonych badań i analiz prezentowane były także podczas konferencji naukowych:

- Konferencja Naukowa pn. *Szkoła wyższa dziś. Problemy, potrzeby, perspektywy* Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP

w Szczecinie, Borne-Sulimowo 06.07.2015 – 07.07.2015; Tytuł wystąpienia: *Zajęcia dydaktyczne umożliwiające realizację potencjału studentów*.

- Konferencja Naukowa pn. *Wychowanie do życia wartościowego jednostki i wspólnoty* Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Bydgoszcz-Toruń 19.10.2015 – 20.10.2015; Tytuł wystąpienia: *Młodzież studencka o tym, co wartościowe i społecznie pożądane* (współautor: M. Dankowska-Kosman).
- Ogólnopolska Konferencja Naukowa nt. *Idea pracy w formule wolontariatu. Uwarunkowania, potrzeby, realizacja* Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP w Olsztynie, 17.06.2011; Tytuł wystąpienia: *Aktywność społeczna i wolontariat w opinii studentów WSiE TWP Wydziału Socjologii i Pedagogiki oraz Wydziału Zamiejscowego w Kętrzynie* (współautorzy: H. Kołaszwska, I. Łagodzińska).

Prace teoretyczne i badawcze dotyczące szkolnictwa zawodowego

Zagadnienia należące do tego obszaru zainteresowań rozpoznane zostały podczas dwóch projektów badawczych. Celem pierwszego z nich, w którym pełniłam funkcję członka zespołu badawczego, była diagnoza stanu rozwoju szkolnictwa zawodowego w województwie warmińsko-mazurskim, ocena jego potencjału edukacyjnego, oferty kształcenia, a także analiza opinii pracodawców na temat przygotowania kandydatów do pracy zawodowej oraz propozycje optymalizacji w zakresie procesu kształcenia.

Diagnoza potrzeb edukacyjnych w obszarze szkolnictwa zawodowego a kierunki rozwoju Regionalnego rynku pracy. Projekt badawczy: POKL.09.02.00-28-447/08; członek zespołu badawczego. Czas realizacji: 2009-2010.

W ramach kolejnego projektu pełniłam funkcję eksperta, do którego zadań należało przeprowadzenie ewaluacji wdrażania innowacji pedagogicznej do systemu kształcenia zawodowego. Wspomniana innowacja dotyczyła wprowadzenia kształcenia modułowego w czterech szkołach zawodowych województwa warmińsko-mazurskiego, przygotowujących do pracy w zawodach: kucharz, kucharz małej gastronomii, kelner, piekarz oraz cukiernik i technik hotelarstwa. Celem badań było przygotowanie i przeprowadzenie monitoringu kształcenia modułowego w określonych zawodach, a także opracowanie systemu walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Projekt realizowany był we współpracy z Departamentem Jakości Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz Fundacją „Wspieranie i Promocja Przedsiębiorczości na Warmii i Mazurach”.

Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Projekt badawczy: Poddziałanie 9.2 Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego, Priorytet IX Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach, Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013. Czas realizacji 2010-2014.

W celu prezentacji uzyskanych wyników badań uczestniczyłam w konferencjach i spotkaniach studyjnych międzynarodowego grona ekspertów:

- Konferencja nt. *Szkolnictwo zawodowe – potrzeby i wyzwania w kontekście rozwoju regionalnego rynku pracy*, Centrum Badań Społecznych UWM, Olsztyn 17.06.2010; Tytuł wystąpienia: *Młodzież gimnazjalna a szkolnictwo zawodowe. Szkoła zawodowa w oczach gimnazjalistów* (współautorzy: M. Warmiński, C. Kurkowski).
- Konferencja podsumowująca projekt pt. *Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych*, Olsztyn 23.10.2014, Tytuł wystąpienia: *Prezentacja wyników ewaluacji procesu wdrażania modułowego modelu kształcenia w czterech zespołach szkół zawodowych*.

- Wirtualna konferencja naukowa z cyklu *Pedagogika Pracy – Ustawiczna Edukacja Zawodowa* nt. *Aspiracje. Rozwój zawodowy. Kariera*, 21.10.2015; Tytuł wystąpienia: *Nauczyciele szkoły zawodowej o modelu kształcenia modułowego* (współautorzy: M. Warmiński, P. Piotrowski).

Ponadto samodzielnie oraz wspólnie z innymi członkami zespołu badawczego przygotowałam kilka opracowań, wśród nich monografię i opracowanie zbiorowe – stanowiące raporty z przeprowadzonych badań.

Marcin Warmiński, Aldona Małyska, Cezary Kurkowski, *Młodzież gimnazjalna, jej rodzice i doradcy zawodowi wobec problemu szkolnictwa zawodowego*, Olsztyn 2010, ISBN 978-83-61602-85-9, ss. 129.

Aldona Małyska, Paweł Piotrowski (red.) *Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Ku nowej jakości przygotowania zawodowego*, Olsztyn 2014, ISBN 978-83-931779-8-1, ss. 186.

Ponadto artykuł w czasopiśmie i rozdziały w monografiach wieloautorских:

Aldona Małyska, Paweł Piotrowski, Marcin Warmiński, *Nauczyciele kształcenia zawodowego o modelu kształcenia modułowego*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2015, nr 4, ISSN 1507-6563, s.125-133.

Aldona Małyska, Marcin Warmiński, Cezary Kurkowski, *Aspiracje edukacyjno-zawodowe młodzieży gimnazjalnej i jej rodziców*, [w:] *Oferta dydaktyczna szkół zawodowych a regionalny rynek pracy*, (red.) J. Górniewicz i H. Mizerek, Olsztyn 2010, ISBN 978-83-61602-83-5, s. 29-40.

Aldona Małyska, Marcin Warmiński, Cezary Kurkowski, *Rodzinne uwarunkowania wyboru szkoły ponadgimnazjalnej*, [w:] *Oferta dydaktyczna szkół zawodowych a regionalny rynek pracy*, (red.) J. Górniewicz i H. Mizerek, Olsztyn 2010, ISBN 978-83-61602-83-5, s. 17-27.

Aldona Małyska, Marcin Warmiński, Cezary Kurkowski, *Poradnictwo zawodowe w przestrzeni szkoły gimnazjalnej*, [w:] *Oferta dydaktyczna szkół zawodowych a regionalny rynek pracy*, (red.) J. Górniewicz i H. Mizerek, Olsztyn 2010, ISBN 978-83-61602-83-5, s. 41-46.

Aldona Małyska, Marcin Warmiński, *Szkoła zawodowa w systemie oświaty, percepcji społecznej i wobec wymagań rynku pracy*, [w:] *Obszary pedagogicznych szans i zagrożeń*, (red.) J. Górniewicz, M. Warmiński, P. Piotrowski, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-63911-12-6, s. 29-38.

Aldona Małyska, *Kształcenie modułowe w branży gastronomiczno-hotelarskiej – przykłady dobrych praktyk*, [w:] *Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Ku nowej jakości przygotowania zawodowego*, (red.) A. Małyska, P. Piotrowski, Olsztyn 2014, ISBN 978-83-931779-8-1, s. 69-87.

Aldona Małyska, Cezary Kurkowski, *„Od obaw do sukcesów” – Polska szkoła zawodowa wobec wyzwań i zmian – przykłady zespołów szkół wdrażających kształcenie modułowe*, [w:] *Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Ku nowej jakości przygotowania zawodowego*, (red.) A. Małyska, P. Piotrowski, Olsztyn 2014, ISBN 978-83-931779-8-1, s. 88-107.

Paweł Piotrowski, Aldona Małyska, Cezary Kurkowski, Marcin Warmiński, *The course of pedagogical innovation application proces according to project „The model of the vocational education in the gastronomy-hotels trade connected with the system of the formal competences validation and classification” in District of Warmia and Mazury*, [w:] *Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Ku nowej jakości przygotowania zawodowego*, (red.) A. Małyska, P. Piotrowski, Olsztyn 2014, ISBN 978-83-931779-8-1, s. 166-176.

Aldona Małyska, Paweł Piotrowski, *Wnioski i rekomendacje dla praktyki*, [w:] *Model kształcenia w branży gastronomiczno-hotelarskiej połączony z systemem walidacji kwalifikacji i kompetencji formalnych. Ku nowej jakości przygotowania zawodowego*, (red.) A. Małyska, P. Piotrowski, Olsztyn 2014, ISBN 978-83-931779-8-1, s. 160-165.

Prace teoretyczne i badawcze dotyczące społecznej percepcji roli ojca w rodzinie

Wśród zagadnień dotyczących rodziny, szczególną uwagę skupiałam na kwestii ojcostwa. Przemiany w pełnieniu, czy rozumieniu roli ojca stanowiły przedmiot badań sondażowych przeprowadzonych wśród różnych grup wiekowych oraz wywiadów zrealizowanych wśród mężczyzn o różnym stażu w pełnieniu swojej roli rodzicielskiej, podjęłam także rozważania nad skutkami ojcostwa nieobecnego zarówno w wymiarze fizycznym, jak i mentalnym. Wyniki badań własnych zaprezentowałam podczas konferencji naukowej oraz w następujących publikacjach:

- Ogólnopolska Konferencja Naukowa nt. *Rodzina jako wartość i wartości w rodzinie*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 13-14.05.2010; Tytuł wystąpienia: *Współczesne ojcostwo – przemiana roli*.

Aldona Małyska, *Współczesne ojcostwo – przemiana roli*, [w:] *Rodzina jako wartość: wzory, modele, redefinicje*, (red.) W. Muszyński, Toruń 2010, ISBN 978-83-7611-687-7, s. 404-419.

Aldona Małyska, Małgorzata Dankowska-Kosman, *O byciu i stawianiu się ojcem w opiniach mężczyzn – czyli o uczeniu się roli ojca*, „Edukacja Dorosłych” 2014, nr 2(71), Warszawa 2014, ISSN 1230-929 X, s. 147-160.

Aldona Małyska, *Ojcowie „wczoraj” i „dziś”*, [w:] *Sytuacje i przestrzenie edukacyjne – nowe propozycje i doczytania*, (red.) J. Górniewicz, E. Borys, M. Stańczak, Olsztyn 2014, ISBN 978-83-63911-07-2, s. 113-132.

Aldona Małyska, *Dziecko w obliczu „nieobecnego ojcostwa”*, [w:] *Problemy współczesnego dziecka. Wybrane aspekty*, (red.) M. Cywińska, Poznań 2014, ISBN 978-83-232-2799-1, s. 375-392. Książka, w której zamieszczony został ten tekst została nagrodzona przez Rektora Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu nagrodą zespołową III stopnia za publikację naukową.

Prace teoretyczne i badawcze wpisujące się w problematykę patologii społecznych

Przez kilka lat w jednej z niepublicznych szkół wyższych w Olsztynie prowadziłam zajęcia z przedmiotu *patologie społeczne*, efektem opracowania przygotowanego dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych jest współredagowana przeze mnie praca zbiorowa pt.

Zagubione człowieczeństwo. Wybrane patologie społeczne XXI wieku, (red.) Aldona Małyska, Elżbieta Mudrak, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-87867-83-6, ss. 414.

W pracy tej znalazły się przygotowane przez mnie teksty stanowiące efekt studiów literaturowych, poświęcone problemom uzależnienia i współuzależnienia.

Aldona Małyska, *Wybrane koncepcje dewiacji społecznych*, [w:] *Zagubione człowieczeństwo. Wybrane patologie społeczne XXI wieku*, (red.) A. Małyska, E. Mudrak, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-87867-83-6, s. 29-60.

Aldona Małyska, *W świecie uzależnień – wprowadzenie w problematykę*, [w:] *Zagubione człowieczeństwo. Wybrane patologie społeczne XXI wieku*, (red.) A. Małyska, E. Mudrak, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-87867-83-6, s. 79-100.

Aldona Małyska, *Indywidualny i społeczny wymiar uzależnienia od alkoholu*, [w:] *Zagubione człowieczeństwo. Wybrane patologie społeczne XXI wieku*, (red.) A. Małyska, E. Mudrak, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-87867-83-6, s. 101-146.

Aldona Małyska, *Współuzależnienie – geneza i symptomy*, [w:] *Zagubione człowieczeństwo. Wybrane patologie społeczne XXI wieku*, (red.) A. Małyska, E. Mudrak, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-87867-83-6, s. 147-168.

Aldona Małyska, *Człowiek (u)wiedziony alkoholem*, [w:] *Obszary pedagogicznych szans i zagrożeń*, (red.) J. Górniewicz, M. Warmiński, P. Piotrowski, Olsztyn 2013, ISBN 978-83-63911-12-6, s. 153-160.

Sytuacja dziecka w rodzinie borykającej się z uzależnieniem jednego, bądź obojga rodziców została opisana na podstawie wypowiedzi dorosłych dzieci alkoholików oraz analizy literatury przedmiotu w poniższym opracowaniu:

Aldona Małyska, *Dzieciństwo we (współ)uzależnionej rodzinie*, [w:] *W kręgu trudnego dzieciństwa i rodzicielstwa*, (red.) I. Myśliwczyk, Warszawa 2013, ISBN 978-83-61121-75-6, s. 36-53.

Uczestniczyłam także w jednej konferencji naukowej pn. *Dziecko w perspektywie trudnych sytuacji życiowych*, która odbyła się na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu w dniach 11-12.12.2013 roku; Tytuł zaprezentowanego wówczas wystąpienia to: *Dzieciństwo we (współ)uzależnionej rodzinie*.

Ponadto współredagowałam dwa inne opracowania zbiorowe, w których znalazły się teksty podejmujące szerokie spektrum problemów pedagogicznych:

Józef Górniewicz, Aldona Małyska (red.) *Pobrzeżne problemy współczesnej pedagogiki*, Olsztyn 2015, ISBN 978-83-63911-14-0, ss. 174.

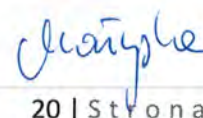
Aldona Małyska, Józef Górniewicz, Marcin Warmiński (red.) *Problemy i obszary badań pedagogicznych. Inspiracje – Poszukiwania – Odczytania*, Olsztyn 2016, ISBN 978-83-63911-21-8, ss. 323.

Podsumowanie

Sumarycznie na mój dorobek naukowy składają się z 74 prace. W tym sześć powstało i opublikowanych zostało do obrony rozprawy doktorskiej, pięć nawiązuje tematycznie do dysertacji doktorskiej, 14 nawiązuje do problematyki podjętej w książce przedstawionej do oceny oraz 44 mieszczą się w innych obszarach badawczych. W tym wskazać można: trzy monografie naukowe, pięć redakcji i współredakcji opracowań zbiorowych, 11 artykułów w czasopiśmie naukowych (w tym 5 w czasopiśmie z listy B, oraz 3 w czasopiśmie z listy C), jeden artykuł w czasopiśmie zagranicznym, 50 rozdziałów w pracach zbiorowych oraz cztery przedmowy, wprowadzenia i wstępy. Według analizy bibliometrycznej przygotowanej przez pracowników Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie uzyskałam 338 punktów (wg punktacji MNiSW), w tym 30 punktów do roku 2006 tj. do uzyskania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w dziedzinie pedagogiki, natomiast w okresie od 2007 do 2019 roku 308 punktów (wg punktacji MNiSW).

Analiza cytowań w *Google Scholar* za pomocą *Publish or Perish* wskazuje:

- Ilość indeksowanych publikacji – 9
- Ilość cytowanych publikacji – 2
- Ilość cytowań – 3

- Indeks Hirscha – $h = 1$

Ponadto uczestniczyłam w czterech projektach badawczych, w których pełniłam funkcję wykonawcy-członka zespołu badawczego (trzech) oraz eksperta – przeprowadzającego ewaluację przebiegu wdrażania innowacji pedagogicznej do procesu nauczania. Wspólnie z zespołem opracowałam system walidacji kompetencji i kwalifikacji formalnych uczestników procesu kształcenia (jeden).

Brałam czynny udział w 18 konferencjach naukowych, o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym. Ponadto byłam zaangażowana w prace komitetów organizacyjnych czterech konferencji naukowych, w tym trzech poświęconych problematyce starości oraz jednej podejmującej kwestię problemów szkoły wyższej.

Uczestniczyłam w jednym stażu naukowym zrealizowanym w dniach 9-20.12.2013 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, opiekunem stażu była prof. dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik. Obyłam jeden wyjazd szkoleniowy w ramach Programu Erasmus w dniach 3-7.06.2013 roku w Uniwersytecie Reya Juana Carlosa w Madrycie. Uczestniczyłam także w wizycie przygotowawczej zorganizowanej w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego w Uniwersytecie w Oslo, w dniach 22-25.04.2014 roku.

Otrzymałam trzy nagrody za działalność naukową, w tym: w 2011 roku nagrodę indywidualną trzeciego stopnia Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie za osiągnięcia w dziedzinie naukowej; w 2015 roku nagrodę zespołową trzeciego stopnia Rektora Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu za publikację naukową oraz w 2016 roku nagrodę indywidualną drugiego stopnia Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie za osiągnięcia w dziedzinie naukowej.

